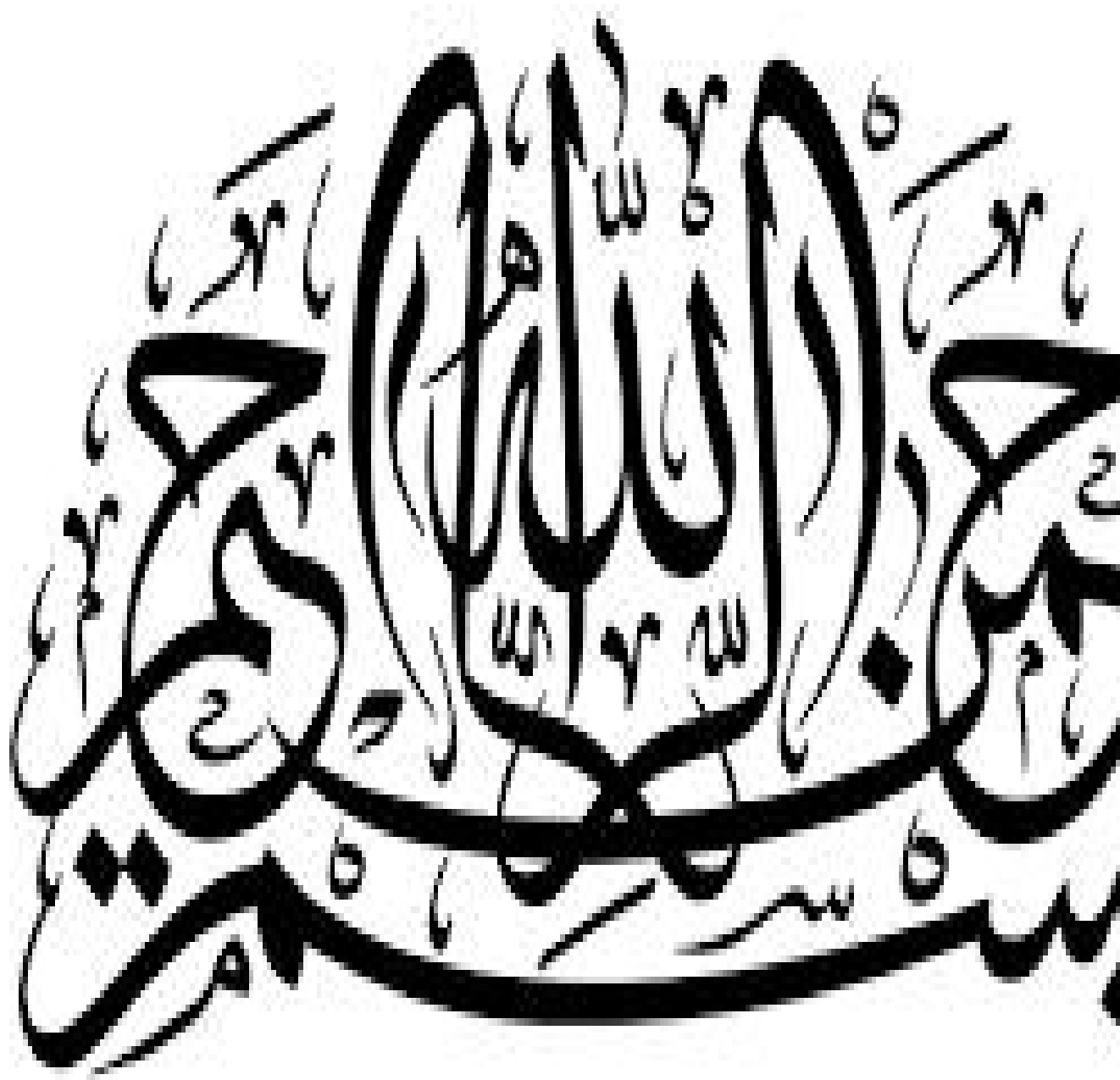

دانشکده حقوق
پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

عنوان:

حق فرزندآوری در فقه و حقوق

استاد راهنما:
دکتر محمد صالحی مازندرانی

نگارنده:
وجیهه سادات حسینی زارع

زمستان ۱۳۹۵

تاریخ: ۹۶/۸/۱
شماره: ۲۱۵۸۴/۹۶

بسم

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قم

پيوست:
صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تائیدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل... تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه پایان نامه جناب آقای/سرکارخانم: حسینی زارع وجیهه السادات

رشته: حقوق خصوصی
به شماره دانشجویی: ۹۳۴۴۰۳۱۰۱۹

تحت عنوان: حق فرزند آوری در فقه و حقوق

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۹۵/۱۱/۳۰ تشکیل گردید.

در این جلسه پایان نامه مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۷/۱۷۵

نمره به حروف همصدرا درج شد را با درجه خوب دریافت نمود.

نام خانوادگی و نام استاد	سمت	رتبه علمی	امضاء
آقای صالحی مازندرانی محمد	استاد راهنما	دانشیار	
آقای فهیمی عزیز الله	استاد ناظر	استادیار	
آقای مشهدی علی	ناظر شکلی و نماینده تحصیلات	دانشیار	

مدیر تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی
دانشکده حقوق

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کدپستی: ۳۷۱۶۱۳۶۶۱۱

تلفن: ۳۲۸۵۳۳۱۱

فکس: ۳۲۸۵۳۳۱۱

معاونت آموزشی: ۳۲۸۵۵۶۸۴

معاونت اداری: ۳۲۸۵۵۶۸۶

معاونت دانشجویی: ۳۲۸۵۵۶۸۸

مدیریت تحصیلات تکمیلی

«تعهد نامه اصالت پایان نامه / رساله»

اینجانب آقای/خانم: رجب میرسلطان حسینی زارع به شماره دانشجویی: ۹۲۴۶۰۲۱۰۱۹ دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد ☒ دوره دکتری ☐ رشته حقوق عمومی که در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۳۰ از پایان نامه/رساله خود تحت عنوان: "حق فرزندآوری در ایران و رفع حقوق" با کسب نمره ۱۷/۷۵ و درجه خوب دفاع نموده‌ام، بدین وسیله متعهد می‌شوم:

۱- این پایان نامه/رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.

۲- این پایان نامه/رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه قم مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی اینجانب هیچ‌گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی متعهد:

تاریخ و امضاء:

۱۳۹۵/۱۱/۳۰

صحت امضای دانشجو مورد تأیید است.

ناظر و نماینده تحصیلات تکمیلی

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

حمد سپاس خدایی که را که لطف و محبت و هدایتش را هیچ مانعی باز نمی دارد

تقدیم به:

بانوی مهربانی‌ها و سرور تمام زنان عالم، حبیبه خداوند متعال، نور چشم رسول خاتم(صلی الله علیه

و آله و سلم) حضرت صدیقه طاهره زهراى مرضیه(سلام الله علیه)

تشکر و قدردانی

به مصداق "من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق" بسی شایسته است از استاد فرزانه جناب آقای

دکتر محمد صالحی مازندرانی که طی دوران تحصیل و نگارش این پایان‌نامه بسیار سعه صدر و

حسن خلق و فروتن بودند، تشکر و قدردانی بنمایم.

از پدر و مادر عزیزم به پاس تمام محبت‌ها و حمایت ایشان نیز تشکر می‌کنم.

چکیده:

فرزند داشتن در خانواده جز یکی از اهداف نکاح محسوب می‌گردد و بسیاری از فقهاء و حقوق‌دانان به این مسأله در کتب خویش اشاره نموده‌اند و در خصوص این که فرزندآوری حق متلق به زن محسوب می‌گردد یا متعلق به زوج اختلاف نظر است و دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد و بیشتر فقهاء امامیه این حق را به مرد اختصاص داده‌اند و ادله روایی و قرآنی تمسک جستند ولی در مقابل عده دیگری این حق را متعلق به زوج دانسته‌اند و برای اثبات نظریه خود آیات متعدد قرآنی اشاره کرده‌اند ولی برخی دیگر از فقهاء و حقوق‌دانان قائل بر موضوع هستند که فرزندآوری مختص به زوجین است و حتی دولت حق سلب کردن آن ندارد اگرچه در سال‌هایی اخیر برخی قوانین مورد تصویب واقع شده‌اند که براساس کنترل جمعیت برنامه‌ریزی و مورد عمل قرار گرفته‌اند. در برخی موارد نیز زوجین این حق را به صورت شرط در ضمن عقد قرار می‌دهند که دارای ضمانت اجرای قانونی می‌باشد که در این نوشتار به این مباحث می‌پردازیم.

کلمات کلیدی: استیلا، نکاح، حق زوج، حق زوجه، حق زوجین.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
۱- بیان مسأله.....	۱
۲- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۱
۳- سؤالات تحقیق.....	۲
۴- فرضیه‌ی تحقیق.....	۲
۵- پیشینه‌ی تحقیق.....	۲
۶- روش تحقیق.....	۳

فصل اول:

کلیات

مبحث اول: مفهوم شناسی.....	۵
گفتار اول: مفاهیم اصلی.....	۵
الف: استیلاد.....	۵
۱. معنای لغوی.....	۵
۲. معنای اصطلاحی.....	۵
ب: حق.....	۵
گفتار دوم: مفاهیم مرتبط.....	۹
الف: نکاح.....	۹
۱. معنای نکاح در لغت:.....	۹
۲. معنای نکاح در اصطلاح حقوقی:.....	۹
ب: حکم.....	۱۰

فصل دوم: جایگاه و منزلت فرزند

- گفتار اول: فرزند به عنوان عطیه الهی ۱۲
- گفتار دوم: جایگاه و منزلت از منظر آیات و روایات ۱۴

فصل سوم: بررسی ادله حق استیلا

- مبحث اول: حق استیلا نسبت به زوج ۲۰
- گفتار اول: ادله حق زوج از منظر فقهاء ۲۰
- الف- آیه حرث ۲۰
- ب- آیه قوامه ۲۴
- گفتار دوم: ادله حق زوج از منظر حقوق دانان ۳۳
- مبحث دوم: حق استیلا نسبت به زوجه ۳۴
- گفتار اول: ادله حق زوجه از منظر فقهاء ۳۴
- گفتار دوم: ادله حق زوجه از منظر حقوق دانان ۳۸
- مبحث سوم: حق استیلا به عنوان حق زوجین ۴۱
- گفتار اول: ادله حق طرفین از منظر فقهاء ۴۱
- ۱- حق طبیعی ۴۱
- ۱-۱- اصل غایت ۴۲
- ۱-۲- اصل هماهنگی نظام تکوین (طبیعت) و نظام تشریع (شریعت) ۴۴
- ۱-۳- اصل همدوشی حق و تکلیف ۴۴
- ۲- سیره تشریعی شارع ۴۶
- ۳- شرط ارتکازی ۴۸
- ۴- حق عزل و دفع شبهه ۴۹
- گفتار دوم: ادله حق طرفین از منظر حقوق دانان ۵۰

مبحث چهارم: شرط فرزندآوری و احکام آن.....	۵۱
مبحث پنجم: حق استیلا در خصوص استفاده زوجین از وسایل پیشگیری از بارداری.....	۸۰
نتیجه گیری.....	۸۵
فهرست منابع و مآخذ.....	۸۶
الف: منابع عربی.....	۸۶
ب: منابع فارسی.....	۸۹

مقدمه

۱- بیان مسأله

حسب روایات و آیات اسلامی ازدواج مهم‌ترین نهاد اجتماعی و انسانی است که اهداف متعددی برای آن تعریف شده است که یکی از این اهداف فرزندآوری و بقای نسل است. زمانی که مرد و زن در یک سقف مشترک قرار گرفته‌اند اولین خواسته ایشان به صورت عرفی و طبیعی فرزند داشتن است و به واقع داشتن فرزند در تحکیم روابط ایشان مؤثر است و نقش به سزایی دارد. در اهمیت و جایگاه داشتن فرزند از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت شده است که "پنج نفر از دنیا رفته‌اند ولی پرونده آنان بسته نشده و ثواب به آنان می‌رسد: کسی که درختی کاشته، پاه آبی برای بهره‌برداری مردم حفر کرده، مسجدی بنا کرده، قرآنی نوشته، فرزند شایسته از او بر جای مانده است". داشتن فرزند منبع ارزشمندی برای پیشبرد اهداف شریعت است لذا در این پژوهش قصد داریم که مسأله فرزندآوری را به عنوان این که مختص به کدام یک از طرفین نکاح است بررسی کنیم به این صورت که فصل اول شامل کلیات می‌باشد که به تعریف لغوی و اصطلاحی واژگان کلیدی پرداخته است. در فصل دوم به ادله حق استیلا نسبت به زوج و زوجه و طرفین بررسی شده است و در نهایت به شرط ضمن عقد اشاره‌ای شده است.

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

تبیین مسأله فرزندآوری و گره‌گشایی از آن مستلزم پژوهشی نظام مند و جامع در متون فقهی و آموزه‌های دینی و کتب حقوقی است. این نوشتار به تبیین جایگاه استیلا و فرزندآوری در کانون خانواده می‌پردازد که از چالش‌های امروز خانواده است. ضرورت این نوشتار را چنین می‌توان بیان کرد:

۱- تبیین اهداف ازدواج و ارزش و جایگاه فرزند، زوجین را ترغیب به فرزندآوری کند زیرا

در حال حاضر کشور با بحران کاهش جمعیت مواجه است.

۲- فرزندآوری را می‌توان در ضمن عقد نکاح شرط کرد تا در صورت استنکاف یکی از زوجین از فرزندآوری، مجوزی برای طرح دعوای اجبار طرف مقابل به آن فراهم گردد.

۳- سؤالات تحقیق

الف: سؤال اصلی

حق استیلا متعلق به کدام از طرفین عقد نکاح است؟

ب: سؤال فرعی

۱- در چه صورتی زوج می‌تواند زوجه را ملزم به فرزندآوری کند؟

۲- در چه صورتی زوج می‌تواند زوج را ملزم به فرزندآوری کند؟

۴- فرضیه‌ی تحقیق

- با عنایت به مطالب بیان شده در این نوشتار می‌توان فرزندآوری را حق طرفین (زوج و زوجه) دانست.

- با توجه به این که این حق متعلق به طرفین محسوب می‌گردد لذا هر دو طرف می‌توانند در صورت این که طرف مقابل از حق خویش سوء استفاده کند، ایشان را ملزم کند.

۵- پیشینه‌ی تحقیق

بحث استیلا و الزام به عنوان یک شرط صحیح که می‌توان آن را در ضمن عقد نکاح قرار داد در هیچ یک از آثار فقهی قدما و متأخرین به طور مستقل مورد بررسی قرار نگرفته است بلکه تلویحاً در لا به لای مباحث "کراهت عزل بدون شرط و اذن زوجه در نکاح دائم" به نحو اختصار و ضمنی به آن اشاره شده است.

تاکنون در زمینه حق استیلا اثری مستقل به نگارش در نیامده است اما در سال ۱۳۸۸ در دانشگاه تهران پایان‌نامه‌ای با عنوان "جایگاه فقهی - حقوقی فرزندآوری در قلمرو نکاح" به رشته تحریر در آمده است که نویسنده در این پژوهش در پی بررسی این مسأله بودند که آیا فرزندآوری جز مقتضای ذات عقد نکاح است یا جز مقتضای اطلاق آن.

۶- روش تحقیق

روش کار در این پژوهش نیز به نحو کتابخانه‌ای و با مراجعه به منابع دست اول و معتبر فقهی بوده، مطالب نیز به شیوه توصیفی و گاه گاه تحلیلی می‌باشد. در بررسی توصیفی، هدف صرفاً گردآوری و کسب اطلاعاتی درباره موضوع مورد تحقیق است و در بررسی تحلیلی، بین اطلاعات گردآوری شده، مقایسه‌هایی صورت گرفته است.

فصل اول:

کلیات

مبحث اول:

مفهوم شناسی

گفتار اول: مفاهیم اصلی

الف: استیلا

۱. معنای لغوی

استیلا در لغت به معنای فرزند خواستن، نزدیکی با کنیز به منظور بچه‌دار شدن از او، جایگاه مصنوعی در میان صنف‌های حیوانی به کار رفته است.

استیلا المرأة: آن زن را آبستن کرد؛ استولد: خواستار فرزند شدن.

۲. معنای اصطلاحی

استیلا گاه در معنای آبستن کردن کنیز در ملک مولی از جانب وی که در نتیجه آن ولد حاصل گردد، به کار می‌رود.^۱

ب: حق

واژه حق در لغت به معنای ثبوت به کار رفته است.

در قرآن مجید در آیات ۷ از سوره یس و ۳۱ از سوره صافات و ۸۲ از سوره یونس و ۱۸ از سوره انفال از واژه حق سخن گفته شده است.

کلمه "الحق" بکار رفته در این آیات مصدر بوده، اگر به صورت اسم خاص باشد، نام خدای تعالی است.

...و هو الحق

۱. مبانی فقهی الزام به فرزندآوری و شرط فرزنددار شدن، نسرین رهنما، دانشگاه قم دانشکده الهیات و معارف اسلامی،

راست، درست، مقابل باطل

-یقین

- عدل و داد و انصاف

-نصیب و بهره و مزد

-سزاواری و شایستگی (هو حق بالا کرام: او سزاوار احترام است)

-حزم، دور اندیشی، مرگ، کار پرداخته، تمام کرده، امر مقرر (هو العالم حق العالم: او

عالمی سر آمد است).

-ملک، مال

-به قضایایی که طبق واقعیت است نیز حق می گویند چون ثابت است کلمه تحقیق و محقق به

صیغه اسم فاعل و اسم مفعول نیز در همین معنی به کار برده می شود.

هر چند در لغت حق را در موارد مختلفی به کار برده اند، اما همه معانی به معنای ثبوت برگشت

می کند. "الحق الموجود الثابت" جمع آن حقوق و حقایق است.^۲

لیکن در معنای اصطلاحی حق و هم چنین تمایز آن از حکم و ملک، در کلمات فقهاء،

بحث های بسیار و نظرات مختلفی ارائه شده است، بدون آنکه به نتیجه ای مشخص و شفاف در این

خصوص، رسیده باشد. به همین جهت، برخی از فقهاء مواردی از مصادیق حق دانسته و بعضی

دیگر، آنها را در زمره احکام می دانند. مهم ترین دیدگاه ها در خصوص تعریف حق، عبارت اند از:

۱. حق عبارت است از مرتبه ای از سلطنت، ضعیف تر از سلطنت موجود در ملکیت که شارع

مقدس، آن را برای انسان به عنوان انسان یا برای فردی معین، بر چیزی قرار داده است خواه آن

چیز عین خارجی باشد (حق تحجیر) و یا انسانی معین باشد مانند حق قصاص که متعلق آن جان

است.

۲. حق، مرتبه ضعیفی از ملک یا توعی از آن است، در نتیجه صاحب حق نسبت به آنچه زمام

آن در دست اوست، مالک می باشد.

^۲ فریبا لباف، حقوق فرزندان از نظر قرآن و سنت، ج ۱، تهران، نشر زهد، ۱۳۸۵، ص ۲۱ و ۲۲.

۳. حق عبارت است از اعتباری خاص، غیر از اعتبار ملک و سلطنت، که دارای آثاری ویژه است. یکی از آن آثار، سلطنت بر فسخ در حق خیار یا تملک به عوض در حق شفعه یا تملک بدون عوض در حق تحجیر می‌باشد.

۴. حق، عبارت است از اعتباری خاص، غیر از اعتبار سلطنت و ملک، که نزد عقلاء، سلطنت بر اسقاط و نقل را در پی دارد. بنابراین تعریف، حق، سلطنت و قدرت اعتباری بر اسقاط و نقل نیست ولیکن نزد عقلاء، هر صاحب حقی بر متعلق خود و تصرف در آن، تسلط دارد.

۵. حق و حکم یکی هستند و تنها تفاوت آنها در آثار آن دو است. علی‌رغم اختلاف نظرهای بسیاری که در فقه ما در خصوص تعریف و ماهیت حق وجود دارد، اما در فرهنگ اصطلاحات فقهی، حق، اینگونه تعریف شده است:

حق: سلطه داشتن بر چیزی است، خواه عینی باشد، مانند حق نجس و خواه شخصی باشد، مانند حق قصاص یا حق حضانت. معنای دیگر آن در مقابل حکم آمده است، یعنی اموری که مردم می‌توانند آن را تغییر دهند، نظیر حق خیار، ولی حکم از جانب خداوند، تشریع شده و قابل تغییر نمی‌باشد.^۳

در خصوص ریشه و مبنا حق نیز به برخی نظریات نیز می‌پردازیم: برخی اعتقاد به داشتن قواعد طبیعی دارند که این وظیفه حاکمان می‌باشد که در جهت بدست آوردن آن قواعد تلاش کرده‌اند.

برخی اعتقاد به این دارند که این موارد براساس خواست و اعتقاد حاکمان می‌باشد و به دلیل نظریه گروه اول را "مکتب حقوق فطری یا طبیعی" و گروه دوم را "مکتب تحقیقی" می‌نامند. بعضی در تعریف حق گفته‌اند: حق عبارت است از توانایی که به اراده شخص داده شده است. پس عنصر اصلی حق، اراده‌ای است که به وسیله قوانین، حاکمیت یافته است و شخص از راه "اراده" توان اعمال شده را اعمال می‌کند. اما بر این تعریف خرده گرفته شده که اگر حق از اوصاف و عوارض اراده باشد، باید محجورین را که اراده ندارند (مانند صغار و مجانین) را از داشتن حق نیز محروم بدانیم در حالی که هر صاحب شخصیتی دارای حقوق است منتها محجورین

^۳نسرین رهنما، صفحه ۲۶ و ۲۷.

به علت حجر قادر به اعمال و اجرای آن نمی‌باشند و حقوق اعطاء شده به آنها باید توسط ولی اجرا گردد

گروهی دیگر در تعریف حق گفته‌اند: نفعی است که از نظر حقوقی، حمایت شده است. بر طبق این نظر، صاحب وافی کسی است که از آن سود می‌برد، نه آن که اراده می‌کند و براین تعریف تیز خرده گرفته شده است که اولاً: حق، نه خود نفع، بلکه وسیله‌ای برای تأمین منافع است. ثانیاً: حق همیشه متضمن معنی منفعت نیست. مثلاً در وقف بر مصالح عامه، نفع آن به متولی، که حق ادراه موقوفه را دارد، نمی‌رسد.

گروهی دیگر، حق را توانایی‌ها و اختیارات قانونی افراد جامعه نسبت به شخص یا شده معین یا به طور کلی نسبت به انجام امری در جامعه است

بعضی، قدرت بر خواستن انجام فعل یا ترک فعل یا دادن شیء را در تعریف حق آورده‌اند بعضی دیگر نیز در تعریف حق بیان می‌دارند: حق، توانایی است که حقوق هر کشور به اشخاص می‌دهد تا از مالی به طور مستقیم استفاده کند یا انتقال مال با انجام دادن کاری را از دیگری بخواهند مطابق این تعریف، اختیار صاحب حق را، بر حسب طبیعت او مشخص می‌کنند. مانند این که می‌گویند: فلان شخص، مالک است یا منتفع است یا طلبکار است ولی گاه نیز به اعتبار منبع زاینده حق، او را ممتاز می‌سازند. چنان که به اعتبار عقد احاره یا بیعی که واقع شده، دو طرف را مؤجر، مستأجریا خریدار و فروشنده می‌نامند.

هم چنین بیان می‌نمایند که بیشتر نویسندگان حقوق مدنی، مفهوم حق را از شخصیت جدا نمی‌بینند و آن را در اختیار شخص خلاصه می‌کنند و به نظر ایشات، حق، از اختیارهای شخص است، خواه طبیعی باشد یا حقوقی. هر انسان، شخص طبیعی است هر چند که اراده نداشته باشد. دیوانه و کودک نیز می‌توانند صاحب حق شوند، هر چند که حق خود را به وسیله نمایندگان خود (ولی، قیم و...) اجرا می‌کنند و در واقع این افراد، اهلیت تملک حق را دارند ولی از اهلیت تصرف در حق بی بهره‌اند

بنابراین به نظر می‌رسد با وجود تفاوت آراء میان حقوق دانان در خصوص تعریف حق، تعریفی که آن را سلطه و اقتداری می‌داند که یک شخص نسبت به شخص دیگر، مال یا شی‌ای دارد، صحیح می‌باشد.^۴

گفتار دوم: مفاهیم مرتبط

الف: نکاح

۱. معنای نکاح در لغت:

نکاح در لغت به معنی ضم (پیوستن) است.^۵

برخی از از مؤلفین کتب لغت بیان داشته‌اند که اصل نکاح بستن و عقد است سپس استعاره شده است و محال و ناممکن است که معنی جماع و هم بستری برای اصل معنی آن شده باشد و سپس برای معنی -عقد- استعاره -شود؛ زیرا اسم‌هایی که به معنی هم بستری و جماع است، تماماً به طور کنایه است به خاطر قباح ذکر و یاد آن امر مثل طشتی معنی -تعاطیه- و محال است کسی که قصد ناروا و فحشاء نداشته باشد، واژه نکاح را به معنی جماع یعنی اسمی را که زشت می‌شمارند برای اسمی که نیکویش می‌دانند، استعاره کنند.^۶

۲. معنای نکاح در اصطلاح حقوقی:

در اصطلاح حقوقی می‌توان آن را چنین تعریف کرد: "نکاح قراردادی است که به موجب آن زن و مرد در زندگی با یکدیگر شریک و متحد شده، خانواده‌ای تشکیل می‌دهند". ممکن است گفته شود که این تعریف جامع نیست، زیرا شامل نکاح منقطع (متعّه) که از اقسام نکاح است نمی‌گردد ولی می‌توان گفت در نکاح منقطع نیز تشکیل نوعی خانواده مورد نظر است و شرکت در زندگی و اتحاد زن و مرد به نحوی تحقق می‌یابد، اگرچه خانواده‌ای که به این شکل تشکیل

^۴نسرین رهنما، ص ۳۱.

^۵سید حسین صفایی، اسدالله امامی، مختصر حقوق خانواده، ج ۹، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۴.

^۶نسرین رهنما، ص ۴۰.

گردد به استحکام و ارزش خانواده ناشی از نکاح دائم نیست و تعاون و همبستگی خانوادگی در نکاح دائم به مراتب بیشتر است.^۷

ب: حکم

حکم در لغت به معنای مصدر و اسم مصدر از ریشه "ح ک م" به معنای فرمان قضاوت کردن، بازداشتن، فرمان دادن، دانش و حکمت است.

واژه حکم در منابع فقهی و اصولی به معانی گوناگون به کار رفته است، از جمله کاربرد آن به معنای قاعده کلی و نیز دستورات و مقررات شرعی در موضوعات جزئی رواج دارد. از جمله کاربرد معنای حکم در منابع فقهی و حقوقی، قانونی است که خداوند برای تنظیم زندگی انسان وضع کرده است. حکم شرعی منسب به شارع یعنی خداوند است که تنها مقام شایسته قانون گذاری است، هرچند ادراک حکم شرعی با عقل است.

معنای دیگر واژه حکم در منابع فقهی و حقوقی، قضاوت کردن است.^۸

۷سید حسین صفایی، اسدالله امامی، ص ۲۳ .

۸نسرین رهنما، ص ۴۵ .